

EEN VLAAMSE KIJK OP DE GESCHIEDENIS VAN VLAANDEREN

Ludo Milis

Een boekje van klein formaat met op de omslag een tekening van een krijger die, met goedendag en witte kaproen, verwijst naar de beginjaren van de 14de eeuw. Op de achtergrond, wat gestileerder maar genoeg herkenbaar, het belfort van Sint-Winoksbergen, sinds 2008 een icoon door de hype die de film *Bienvenue chez les Ch'tis* veroorzaakte. Het is hier zeker afgebeeld als een reactie om duidelijk te maken dat Sint-Winoksbergen geen Picardisch gebied is, wel Vlaams; dat er geen ch'ti wordt gesproken en het er nooit werd gesproken. De auteur Eric Vanneufville benadrukt het terecht enkele keren. Vooraan, op de rug en nog eens achteraan het wapenschild met de Vlaamse Leeuw, en in het colofon de melding dat het boek gedrukt werd “en Bretagne”. Regionalisme beheerst het hele boek en met die gedrevenheid moet bij de bespreking ook rekening gehouden worden. De vraag rijst immers of dit een historische studie is of een staatspolitiek essay met aandacht voor de historische wortels, verder, dat het om een geëngageerd geschrift zou gaan dat zo gauw als het kan op de index van de verboden boeken moet.

Protest tegen onterechte beeldvorming over Vlaanderen (zoals het ch'ti voorbeeldje van hierboven dat aangeeft) beheerst het hele boek. Vanneufville zet zich af, zo zegt hij, tegen een valse voorstelling van Vlaanderen en zijn geschie-

227

HISTOIRE DE FLANDRE. LE POINT DE VUE FLAMAND

Ludo Milis

Un livre de petit format dont la couverture reprend le dessin d'un guerrier qui, avec sa masse et son chaperon blanc, renvoie au début du XIVème siècle. À l'arrière-plan, reconnaissable bien que sous une forme stylisée, se dresse le beffroi de Bergues, une icône depuis la vogue suscitée en 2008 par le film *Bienvenue chez les ch'tis*. S'il est représenté ici, c'est pour marquer clairement que Bergues ne se situe pas en Picardie, mais bien en territoire flamand; que l'on n'y parle et n'y a jamais parlé ch'ti. L'auteur Éric Vanneufville le souligne à plusieurs reprises à juste titre. L'écusson orné du lion flamand apparaît sur la première et la quatrième de couverture ainsi qu'au dos de l'ouvrage, tandis que le colophon mentionne que le livre a été imprimé « en Bretagne ». Le régionalisme souffre sur la totalité de l'ouvrage, et il faut tenir compte de cet engagement en le commentant. La question se pose, en effet, de savoir s'il s'agit ici d'une étude historique, d'un essai politique s'intéressant aux racines historiques, ou encore d'un écrit engagé à mettre au plus vite à l'index des livres défendus.

L'ouvrage est entièrement dominé par une protestation contre une image erronée de la Flandre (comme l'exemple ch'ti mentionné plus haut). Vanneufville s'oppose, affirme-t-il, à une représentation fautive de la Flandre et de son histoire. En couverture et dans l'introduction, cet historien s'élève contre l'absence

denis. Op de omslag en in de inleiding verzet deze historicus zich tegen het ontbreken van “une vision globale et harmonisée, dépassant les clivages habituels et surtout tenant compte des apports néerlandophones”. Hij richt het verwijt aan Franstalige geschiedschrijvers, maar ook aan hun Noord-Nederlandse en Vlaamse collega’s, want zelfs laatstgenoemden zouden slechts ten dele de geschiedenis van Vlaanderen (het ene, ondeelbare Vlaanderen) hebben geïntegreerd in “hun” reconstructie van het nationale verleden. Vandaar de noodzaak, in de ogen van de auteur, om daar verandering in te brengen en het gebied tussen Schelde en Scarpe als één geheel te beschouwen. Is hij dan geslaagd waar, volgens hem, anderen tekort schoten?

Zijn boek begint bij het uiteenvallen van het Romeinse rijk en de invallen van de Germaanse volkeren. Het eindigt met de meest recente actualiteit: de “koninklijke bemiddelaars” die in de zomer van 2008 moesten aftasten in welke mate een staats hervorming in België haalbaar was en tot waar die voor het Belgicistische establishment kon gaan.

Het hele boek door grijpt hij gretig de kans om zijn ondertitel “le point de vue flamand” te accentueren. In het middeleeuwse deel, zeker het vroegmiddeleeuwse, bestaat deze inbreng er duidelijk uit om de bronnen die betrekking hebben op het zuidelijkste Vlaanderen te benadrukken. Dat geeft een meerwaarde want dat gebied – laten we zeggen tussen Atrecht (Arras), Sint-Omaars (Saint-Omer) en Doornik – is door een groter aantal bronnen beter bekend en het speelde een belangrijker rol dan de periferie (Brugge, Gent) die later het

d’« une vision globale et harmonisée, dépassant les clivages habituels et surtout tenant compte des apports néerlandophones ». Il adresse ce reproche aux historiens francophones, mais aussi à ses collègues néerlandais et flamands, car même ces derniers n’auraient intégré qu’en partie l’histoire de la Flandre (la seule Flandre indivisible) dans « leur » reconstruction du passé national. D’où la nécessité, aux yeux de l’auteur, d’y apporter des changements et de considérer le territoire entre l’Escaut et la Scarpe comme un tout. A-t-il réussi là où, d’après lui, d’autres ont échoué?

Son ouvrage commence par la chute de l’Empire romain et les invasions des tribus germaniques pour se clore sur l’actualité la plus récente: les « médiateurs royaux » qui, au cours de l’été 2008, devaient explorer les possibilités d’une réforme de l’État en Belgique et voir jusqu’où l’establishment belgiciste accepterait de la laisser aller.

À travers tout le livre, l’auteur s’ingénie à accentuer son sous-titre « le point de vue flamand ». Dans la partie traitant du Moyen Âge, et certainement du début du Moyen Âge, cet apport consiste, de toute évidence, à accentuer les sources relatives à la partie la plus méridionale de la Flandre. Ceci n’est pas sans valeur, car cette région – disons comprise entre Arras, Saint-Omer et Tournai – gagne à être mieux connue grâce à des sources plus nombreuses et elle joua par le passé un rôle plus important que la périphérie (Bruges, Gand) qui formerait, plus tard, le noyau de la Flandre. Il est surtout regrettable que Vanneufville ne donne jamais de références, ce qui est probablement dû à des choix de l’éditeur. L’absence de

centrum van Vlaanderen ging vormen. Hier is het vooral jammer dat Vanneufville nooit verwijzingen geeft, maar dat zal wel aan opties van de uitgeverij hebben gelegen. Het is jammer dat ook geen bibliografie wordt gegeven, zelfs niet summier, want de lectuur van dit boek kan toch ook de honger hebben opgewekt van lezers op zoek naar meer.

Het middeleeuwse deel kon me, ook vanwege een andere reden, het minst bekoren. Niet omdat ik, als mediëvist, soms niet akkoord zou gaan met deze of gene stelling, maar omdat het debiet waarmee alles verteld wordt, te hoog ligt. Een hele reeks feiten en plaatsen worden aan elkaar gebreed zonder veel uitleg en zonder geëxpliciteerde verbanden. Dat zal het een lezer – vooral een Franse lezer - voor wie dit boek een introductie tot Vlaanderen moet vormen, ongetwijfeld heel lastig maken.

De auteur komt vooral op gang vanaf de latere middeleeuwen en de nieuwe tijden. Hij heeft ook duidelijk sympathie voor sommige figuren. Keizer Karel is er één van, en dat valt wel vaker op bij Frans-Vlamingen. De Habsburger is zoiets als “een Vlaming aan de top”, terwijl dat Vlaams-zijn zich eigenlijk beperkte tot zijn geboorte in Gent en zijn Nederlands-zijn tot zijn ambitie om de Nederlanden te centraliseren met het oog op toenemend absolutisme.

Vanneufville probeert dus Vlaanderen als één geheel te beschouwen. Hij slaagt daar nog het beste in wanneer hij de periode na de annexatie van Frans-Vlaanderen beschrijft en daar wijkt hij natuurlijk af van de aanpak van anderen. Als de wegen in de periode van de 17de tot de 19de eeuw traag maar zeker uit

bibliographie, même sommaire, est tout aussi regrettable, car la lecture de cet ouvrage pourrait éveiller la faim de lecteurs avides d'en savoir plus.

La partie sur le Moyen Âge fut celle qui me séduisit le moins pour une autre raison encore. Non parce qu'en tant que médiéviste je ne suis pas d'accord avec l'une ou l'autre position, mais parce que le débit avec lequel tout est raconté est bien trop rapide. Toute une série de faits et de lieux sont brodés les uns aux autres sans beaucoup d'explications ni de liens explicités, ce qui rend très ardue la tâche du lecteur – surtout du lecteur français – pour qui ce livre doit servir d'introduction à la Flandre.

L'auteur trouve son rythme une fois qu'il atteint la fin du Moyen Âge et les temps modernes. Il éprouve également une sympathie manifeste pour certaines figures. Charles Quint est l'une d'entre elles, ce qui n'est pas rare chez les Flamands de France. Le Habsbourgeois est perçu comme « un Flamand au top », alors que sa flamanditude se borna à (son rôle passif dans) sa naissance à Gand et que son caractère néerlandais se limita à son ambition de centraliser les Pays-Bas en vue d'un absolutisme croissant.

Vanneufville s'applique donc à considérer la Flandre comme un ensemble. Il y réussit le mieux quand il décrit la période suivant l'annexion de la Flandre française. Là, il se démarque naturellement de l'approche d'autres historiens. Si, entre le XVIIème et le XIXème siècle, les chemins se séparent lentement mais sûrement, l'auteur continue à souligner ce qui est commun, même si les exemples ne sont pas évidents de prime abord. Chez les auteurs néerlandophones, les

elkaar gaan, blijft hij gemeenschappelijkheid benadrukken, ook al zijn de voorbeelden niet meteen evident. Bij Nederlandstalige auteurs beperkt de informatie zich voor die periode meestal tot wat latent nog leeft aan verwantschapgevoel. Gaandeweg – en dat vind ik een grote verdienste – gaat hij meer aandacht hebben voor de gewone Vlaming in plaats van voor een “volksvreemde” top. In de eerste hoofdstukken ontbreekt die aandacht (en dat heeft natuurlijk ook met de bronnen te maken.) Met de migratiebeweging vanuit Belgisch-Vlaanderen naar het Rijzelse of naar Wallonië komt de tragiek van het arme volkje volop tot zijn recht en het geeft de auteur de gelegenheid om het verschil te accentueren tussen welgestelde migratie (en de versnellende verfransing van Brussel en zijn rand als gevolg) en de evidentie van assimilatie als het om armoedzaaiers gaat. En de internationale beeldvorming die altijd anti-Vlaams blijkt te zijn.

Vanneufville is dan de “roepende in de woestijn”, een Frans staatsburger met grote Vlaamse gedrevenheid, die fijn, met verstand en soms met humoristische ondertoon (cf. zijn citaten uit Jean de la Fontaine en ingelaste liederenteksten) de mechanismen blootlegt die de staatsstructuur in België aan het wankelen brengen. De nostalgie dat het voor zijn Frans-Vlaanderen te laat is om de culturele eigenheid te bewaren, grijpt de lezer aan die deze streek kent en oog heeft voor de pletwals van grotere culturen.

Echt een historisch werk zou ik dit boek niet noemen, daarvoor zou er meer mogelijkheid tot verantwoording en controle geweest moeten zijn. Ik vind het eerder een reflectie over etnische identiteit, over de historische wortels ervan,

informations à ce sujet se limitent, pour cette période, le plus souvent à ce qui vit encore comme sentiment latent de parenté.

Chemin faisant – et c’est un grand mérite à mon avis -, il va se pencher davantage sur le Flamand ordinaire que sur ses dirigeants « étrangers au peuple ». Cette attention était absente dans les premiers chapitres (et la raison en réside aussi dans les sources). Le mouvement de migration de la Flandre belge vers la région lilloise ou la Wallonie révèle tout le drame du petit peuple appauvri, tout en donnant à l’auteur l’occasion d’accentuer la différence entre la migration de nantis (et la francisation croissante de Bruxelles et de sa périphérie en conséquence) et l’évidence de l’assimilation lorsqu’il s’agit de crève-la-faim. Sans compter l’image internationale qui se révèle toujours antiflamande.

Vanneufville est alors celui qui « crie dans le désert », un citoyen français engagé pour la Flandre qui, avec finesse, intelligence et non sans humour (cf. ses citations de Jean de la Fontaine et de textes de chansons), dévoile les mécanismes qui font vaciller la structure de l’État belge. La nostalgie qu’il éprouve, à savoir qu’il est trop tard pour que sa Flandre française conserve son caractère culturel, émeut le lecteur qui connaît cette région et est sensible au laminage exercé par les grandes cultures.

Je ne qualifierais pas cet ouvrage de véritablement historique. Il lui aurait fallu plus de références et de contrôle pour mériter ce qualificatif. Je trouve qu’il s’agit plutôt d’une réflexion sur l’identité ethnique, sur ses racines historiques, un pronostic prudent sur ce que l’avenir pourrait être ou sera, le tout sous une

een voorzichtige prognose van wat de toekomst zou kunnen of zal zijn, en dat allemaal met een geëngageerde pen geschreven. Eric Vanneufville is een kenner die zijn hart en zijn verstand laat spreken. Hij laat zijn pen niet de vrije loop, maar hij tempert ze, ik zou zeggen, met de werkwijze van de historicus.

Eric Vanneufville, *Histoire de Flandre. Le point de vue flamand*, Fouesnant (Bretagne), Yoran Embanner, 2009, 352 pp., ill., krtn.

plume engagée. Éric Vanneufville est un connaisseur qui laisse parler son cœur et son intelligence. Sans leur lâcher la bride, mais en les tempérant, je dirais, avec l'outillage de l'historien.

Éric Vanneufville, *Histoire de Flandre. Le point de vue flamand*, Fouesnant (Bretagne), Yoran Embanner, 2009, 352 pp., ill., cartes.

(Traduit du néerlandais par Chantal Gerniers)

Kortrijk, Collegebrug

Foto Marc Dubois

**Courtrai, Le pont
du Collège**

Photo Marc Dubois